

ОШ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИ
Б. СЫДЫКОВ АТЫНДАГЫ КЫРГЫЗ-ӨЗБЕК ЭЛ АРАЛЫК
УНИВЕРСИТЕТИ

К 08.22.656 ДИССЕРТАЦИЯЛЫК КЕҢЕШИ

Кол жазма укугунда
УДК:332.14, 334.75

Усонов Муса Мурзапарович

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН РЕГИОНДОРУНДАГЫ
ИШКЕРДИКТЕ ИНТЕГРАЦИЯЛЫК ПРОЦЕССТЕРДИН
АТААНДАШТЫК ЖӨНДӨМДҮҮЛҮГҮН ЖОГОРУЛАТУУ
КЫЗЫКЧЫЛЫГЫНДА ӨНҮГҮШҮ

08.00.05 – экономика жана эл чарбасын башкаруу адистиги

Экономика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын
изденип алуу үчүн жазылган диссертациянын
авторефераты

Ош – 2023

Диссертациялык иш Баткен мамлекеттик университетинин Экономика кафедрасында аткарылды

- Илимий жетекчиси:** Попкова Елена Геннадьевна, экономика илимдеринин доктору, профессор, «Институт научных коммуникаций» АКЭУнун президенти
- Расмий оппоненттер:** Ташбаев Азизбек Мазанович, экономика илимдеринин доктору, профессордун м.а., М.М. Адышев атындагы Ош технологиялык университетинин Бизнес-информатика жана маалыматтык экономика кафедрасынын башчысы
- Ибрагимова Саида Маратовна, экономика илимдеринин кандидат, доцент, И. Раззаков атындагы Кыргыз техникалык университетинин Банк иши жана баалуу кагаздар рыногу кафедрасынын доценти
- Жетектөөчү уюм:** Б. Ельцин атындагы Кыргыз-Россия Славян университети, Экономика жана ишканаларды башкаруу кафедрасы, дареги: 720000, Кыргыз Республикасы, Бишкек ш., Киевская көч., 44

Коргоо 2023-жылдын «27» февралында саат 13-00дө Ош мамлекеттик университетинин жана Б. Сыдыков атындагы Кыргыз-Өзбек университетинин алдындагы экономика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн диссертацияларды коргоо боюнча К 08.22.656 диссертациялык кеңешинин отурумунда, 723500, Кыргыз Республикасы, Ош ш., Масалиев проспектиси, 80 дарегинде болот. Диссертацияны коргоонун онлайн трансляциясынын идентификациялык коду: <https://vc.vak.kg/>.

Диссертация менен Ош мамлекеттик университетинин (723500, Кыргыз Республикасы, Ош ш., Ленин көч., 331) жана Б. Сыдыков атындагы Кыргыз-Өзбек университетинин (723500, Кыргыз Республикасы, Ош ш., Айтиев көч., 176) китепканаларынан, ошондой эле ДКтин сайтынан таанышууга болот.

Автореферат 2022-жылдын «____» _____ таркатылды.

Диссертациялык кеңештин
окумуштуу катчысы, э.и.к.:

К.И. Исманалиев

ИШТИН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Изилдөөнүн актуалдуулугу Кыргыз Республикасынын региондорунун прогрессин республикада колдоого алынган туруктуу өнүктүрүү максаттарына ылайык келтирүү үчүн бул прогресс системдүү (Кыргыз Республикасынын бардык региондорун камтыган); формалдуу эмес, фактылык (номиналдык эмес, реалдуу – коом жана экономика үчүн сезилерлик); теңдештирилген (региондордун теңсиздигинин кыскарышын камсыздаган) болууга тийиш экендиги менен түшүндүрүлөт. Бул Кыргыз Республикасынын региондорунун атаандаштыгын талап кылат жана мындан улам региондордогу башкаруу органдары тарабынан алардын атаандаштык жөндөмдүүлүгүн башкаруу зарылдыгын шарттайт.

Көйгөй мамлекеттик башкаруу чараларынын Кыргыз Республикасынын региондорунун атаандаштык жөндөмдүүлүгүн андан ары жогорулатуу үчүн жетиштүү эмес экендигинде турат. Коюлган маселенин каржылык себеби бүт дүйнөнү, анын ичинде Кыргыз Республикасынын региондорун камтыган пандемия жана COVID-19 кризиси шарттарында, аймактык бюджеттерге көбүрөөк жүк түшүп жаткандыгы менен байланышкан. Каржы ресурстарынын таңкыстыгы атаандаштык жөндөмдүүлүгү үчүн керек болгон иш-чараларды толук кандуу ишке ашырууга мүмкүндүк бербейт. Муну чарбалык тажрыйбадан алыстап кеткен тескөө механизмдери коомдун жана Кыргыз Республикасынын региондорундагы ишкердиктин массалык колдоосуна ээ болбой жаткандыгы менен байланышкан каржылык эмес себеп да толуктайт, бул алардын натыйжалуулугун бир топ төмөндөтөт.

Коюлган маселени чечүү ишкердик субъектилерин Кыргыз Республикасынын региондорунун экономикасынын атаандаштык жөндөмдүүлүгүн башкаруу процессине тартууну талап кылат. Корпоративдик башкаруу чарбалык тажрыйбага абдан жакын жана ошондуктан региондо тез жана иштиктүү кайтарым ала алат. Анткен менен, ишкердик да каатчылыкка туш келип, каржы ресурстарынын өнөкөт таңкыстыгынан жапа чегүүдө. Ишкердик интеграциясы күч-аракеттер менен ресурстарды бириктирүүнү көздөйт жана ошондуктан Кыргыз Республикасынын региондорунун экономиканын атаандаштык жөндөмдүүлүгүн мамлекеттик жана корпоративдик башкаруу тажрыйбасындагы жетишпестиктерди толтурууга мүмкүндүк берет. Мындан улам Кыргыз Республикасынын региондорундагы ишкердиктеги интеграциялык процесстерди алардын атаандаштык жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу кызыкчылыгында изилдөө актуалдуу деп эсептейбиз.

Буга чейин жарык көргөн иштердин көптүгү коюлган маселеге академиялык коомчулуктун абдан кызыгуусу тууралуу кабар берет. Буга карабастан, ишкердиктеги интеграциялык процесстердин азыркы региондордун экономикасынын атаандаштык жөндөмдүүлүгүн жогорулатуудагы мааниси жетишерлик изилденген эмес – болгон билимдер ишкердиктеги интеграциялык процесстер же тажрыйбалары менен гана чектелет. Кыргыз Республикасынын региондорунун тажрыйбасы дээрлик изилдене элек, ишкердиктеги интеграциялык процесстерди региондун экономикасынын атаандаштык

жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу кызыкчылыгында башкаруу мүмкүнчүлүктөрү белгисиз. Ошондуктан Кыргыз Республикасынын региондорундагы ишкердиктеги интеграциялык процесстерди алардын атаандаштык жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу кызыкчылыгында өнүктүрүүнү толук масштабда илимий изилдөө зарылдыгы бар.

Диссертациянын темасынын артыкчылыктуу илимий багыттар, ири илимий программалар (долбоорлор), билим берүү жана илимий мекемелер тарабынан жүргүзүлүп жаткан негизги илим-изилдөө иштери менен байланышы. Диссертациянын темасы Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2017-жылдын 31-мартындагы № 194 токтому менен бекитилген 2018-2022-жылдардын мезгилине Кыргыз Республикасынын региондук саясатынын концепциясы менен байланышкан.

Диссертациянын максаты Кыргыз Республикасынын региондорундагы ишкердиктеги интеграциялык процесстерди өнүктүрүүнү алардын атаандаштык жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу кызыкчылыктарында башкаруунун перспективаларын изилдөө жана сунуштарды иштеп чыгуу менен байланышкан. Коюлган максат диссертациянын төмөнкү *маселелерин* аныктады:

1) региондун экономикасынын атаандаштык жөндөмдүүлүгүнө аныктама берүү, аны баалоонун формуласын сунуш кылуу жана ишкердиктеги интеграциялык процесстердин регион үчүн артыкчылыктарын аныктоо;

2) ишкердиктеги интеграциялык процесстерди өнүктүрүүнүн негизинде региондун экономикасынын атаандаштык жөндөмдүүлүгүн жогорулатуунун концептуалдык моделин түзүү;

3) Кыргыз Республикасынын региондорунун абсолюттук жана салыштырмалуу атаандаштык артыкчылыктарынын ишкердиктеги интеграциялык процесстер менен өз ара байланышын негиздөө, ошондой эле алардын көйгөйлөрүн идентификациялоо;

4) Кыргыз Республикасынын региондорундагы ишканалардын интеграциясын уюштуруунун жана башкаруунун өркүндөтүлгөн алгоритмин сунуш кылуу;

5) ишкердиктеги интеграциялык процесстерди өнүктүрүүнү инфраструктуралык камсыздоону өркүндөтүү боюнча автордук сунуштамаларды иштеп чыгуу;

6) Кыргыз Республикасынын региондорунун атаандаштык жөндөмдүүлүгүн ишкердиктеги интеграциялык процесстерди өнүктүрүүнүн базасында жогорулатуунун башкаруучулук механизмдин иштеп чыгуу.

Диссертациянын **илимий жаңылыгы** Кыргыз Республикасынын региондорунун экономикасынын атаандаштык жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу кызыкчылыктарында региондордогу ишкердиктеги интеграциялык процесстерди өнүктүрүүнү илимий-усулдук камсыздоону өркүндөтүүдө турат.

Изилдөөнүн жүрүшүндө төмөнкүдөй **илимий натыйжалар** алынды:

– региондун экономикасынын атаандаштык жөндөмдүүлүгүнө ресурстук, инвестициялык, технологиялык, сатуучулук жана экологиялык түзүүчүлөрдүн бирдиктүүлүгүнүн негизинде системалык көз караш сунуш кылынды;

– региондун экономикасынын атаандаштык жөндөмдүүлүгүн ишкердиктеги интеграциялык процесстерды өнүктүрүүнүн базасында жогорулатуунун концептуалдык модели түзүлдү;

– Кыргыз Республикасынын региондорунун абсолюттук жана салыштырмалуу атаандаштык артыкчылыктарынын ишкердиктеги интеграциялык процесстер менен өз ара байланышы негизделди;

– Кыргыз Республикасынын региондорундагы ишканалардын интеграциясын уюштуруунун жана башкаруунун өркүндөтүлгөн алгоритми сунуш кылынды;

– ишкердиктеги интеграциялык процесстерди өнүктүрүүнү инфраструктуралык камсыздоону өркүндөтүү боюнча Кыргыз Республикасынын региондорунда бул өнүгүүнүн инфраструктуралык көйгөйлөрүн толугу менен жоюуга мүмкүндүк берген автордук сунуштамалар иштелип чыкты;

– Кыргыз Республикасынын региондорунун атаандаштык жөндөмдүүлүгүн ишкердиктеги интеграциялык процесстерди өнүктүрүүнүн базасында жогорулатуунун башкаруучулук механизми иштелип чыкты.

Изилдөөнүн практикалык маанилүүлүгү региондук экономиканы өнүктүрүүнүн ишкердиктеги интеграциялык процесстер сыяктуу факторун пайдалануунун натыйжалуулугун жогорулатуунун перспективаларын негиздөөдө жана системалуу колдонмо сунуштарды иштеп чыгууда; Кыргыз Республикасынын региондорунда ишкердиктеги интеграциялык процесстерди алардын атаандаштык жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу кызыкчылыктарында уюштуруунун жана башкаруунун мыйзам ченемдүүлүктөрүн жана өзгөчөлүктөрүн аныктоодо; Кыргыз Республикасынын региондорунун абсолюттук жана салыштырмалуу артыкчылыктарын жана аларды ишкердиктеги интеграциялык процесстерди башкаруунун базасында жогорулатуу мүмкүнчүлүктөрүн идентификациялоодо; Кыргыз Республикасынын региондорунда өндүрүштүк, транспорттук, энергетикалык, социалдык жана рыноктук инфраструктуранын көйгөйлөрүн аныктоодо жана аларды чечүү жолдорун сунуш кылууда турат. Диссертациялык иштин эмпирикалык материалдарын окуу процессинде «Инновацияларды башкаруу», «Ишкердиктин экономикасы», «Региондук экономика» дисциплиналарын окутууда колдонууга болот.

Изилдөөдөн алынган натыйжалардын экономикалык маанилүүлүгү Кыргыз Республикасынын региондорунда ишкердиктеги интеграциялык процесстерди автордук сунуштамаларга таянуу менен өнүктүрүү алардын атаандаштык жөндөмдүүлүгүн жогорулатууга шарт түзөт, Кыргыз Республикасынын региондук экономикасынын теңдештирилген жана туруктуу өнүгүшүн камсыз кылат экендигинде турат.

Диссертациянын коргоого алынып чыгуучу негизги жоболору:

– региондун экономикасынын атаандаштык жөндөмдүүлүгүнө автордук аныктамасы, ага таянып калыптандырылган региондун экономикасынын атаандаштык жөндөмдүүлүгүнө ресурстук, инвестициялык, технологиялык,

сатуучулук жана экологиялык түзүүчүлөрдүн бирдиктүүлүгү түрүндө системалык көз караш, ошондой эле региондун экономикасынын атаандаштык жөндөмдүүлүгүн интегралдык баалоо үчүн формула;

– ишкердиктеги интеграциялык процесстердин региондун экономикасынын атаандаштык жөндөмдүүлүгүнө тийгизген таасирине интеграциянын түрлөрүнүн жана региондордун атаандаштыгынын түрлөрүнүн алкагында сандык-сапаттык бааланышы;

– автор тарабынан идентификацияланган Кыргыз Республикасынын региондорундагы ишканалардын интеграциялык бирикмелерин өнүктүрүүнүн көйгөйлөрү;

– Кыргыз Республикасынын региондорундагы ишкердиктеги интеграциялык процесстерди алардын атаандаштык жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу кызыкчылыктарында өнүктүрүү максатында иштелип чыккан ишканалардын интеграциясын уюштуруунун жана башкаруунун өркүндөтүлгөн алгоритми;

– Кыргыз Республикасынын региондорундагы ишкердиктеги интеграциялык процесстерди өнүктүрүүнү инфраструктуралык камсыздоо максатында иштелип чыккан инфраструктуранын жетиштүүлүгүнүн жана аны региондогу ишканалардын интеграциясы үчүн пайдалануунун натыйжалуулугунун матрицасы;

– автор тарабынан сунушталган Кыргыз Республикасынын региондорунун атаандаштык жөндөмдүүлүгүн ишкердиктеги интеграциялык процесстерди өнүктүрүүнүн базасында жогорулатуунун механизми.

Изденүүчүнүн жекече салымы. Изденүүчүнүн автордук фундаменталдык ачылыштары экономикалык кластерлердин жана башка Кыргыз Республикасынын региондорундагы ишканалардын мейкиндикте локалдашкан интеграциялык бирикмелеринин түзүлүү, аракеттенүү жана модернизациялануу процесстери жөнүндөгү илимий көз караштарга тактоолорду киргизди. Илимий изилдөөнүн жүрүшүндө изденүүчү тарабынан ишкердиктеги интеграциялык процесстердин Кыргыз Республикасынын улуттук экономикасын мейкиндиктик уюштурууга таасиринин мүнөзү аныкталды. Республиканын региондорундагы ишкердикте алардын атаандаштык жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу кызыкчылыгында интеграцияны өнүктүрүү боюнча сунуштар берилди.

Диссертациянын жыйынтыктарынын сыноодон өткөрүлүшү. Диссертациядагы новатордук иштелмелер жана автордук сунуштамалар сыноодон өткөрүлдү, бул кийирүү актылары менен тастыкталган.

Диссертациянын жыйынтыктарынын басылмаларда чагылдырылышынын толуктугу. Диссертация боюнча автор тарабынан жалпы көлөмү 8 б.т. түзгөн 9 илимий эмгек жарык көргөн. Изилдөөнүн жыйынтыктары илимий-практикалык конференцияларда баяндалган.

Диссертациянын түзүлүшү жана көлөмү. Диссертациялык иш киришүүдөн, үч баптан (9 параграфтан турган), корутундудан жана колдонулган адабияттардын тизмесинен турат. Диссертация 173 беттен туруп, анда 11 сүрөт, 35 таблица бар.

ИШТИН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

Киришүүдө диссертациялык изилдөөнүн темасынын актуалдуулугу чечмеленген жана аргументтелген, изилдөөнүн максаты коюлган жана милдеттери аныкталган, диссертациялык иштин илимий жаңылыгы жана илимий натыйжалары белгиленген, практикалык маанилүүлүгү жана коргоо алынып чыгуучу негизги жоболору чагылдырылган.

Биринчи «Ишкердиктеги интеграциялык процесстерди жана региондун экономикасынын атаандаштык жөндөмдүүлүгүн изилдөөнүн фундаменталдык негиздери» деп аталган бапта региондун экономикасынын атаандаштык жөндөмдүүлүгүн аныктоого жана баалоого теориялык көз караштар каралган, ишкердиктеги интеграциялык процесстердин ар кандай түрлөрүнүн маңызы жана өзгөчөлүктөрү изилденди, ишкердиктеги интеграциялык процесстерди өнүктүрүүнүн базасында региондун экономикасынын атаандаштык жөндөмдүүлүгүн жогорулатуунун концептуалдык модели түзүлдү.

Региондук экономика темасындагы илимий изилдөөлөрдүн категориялык аппаратын тартипке салуу үчүн биз *региондун экономикасынын атаандаштык жөндөмдүүлүгү* түшүнүгүн изилдеп чыктык, ал каралып жаткан маселени түшүнүү үчүн чоң мааниге ээ болгон Кыргыз Республикасынын региондорун өнүктүрүүнүн приоритеттерин белгилөөгө мүмкүндүк берди.

Региондун экономикасынын атаандаштык жөндөмдүүлүгүн аныктоого жана баалоого теориялык көз караштар Т.К. Камчыбеков, П.К. Купуев, М.Б.Балбаков, К.Ш. Токтомаматов, Ж.С. Джаилов, Ч.Р. Кулуева, Ш.Мусакожоев, А.З. Зулпукаров, К.Д. Джумабаев, Ч.К. Райымбаев ж.б. кыргыз окумуштууларынын эмгектеринде, ошондой эле чет өлкөлүк илимдин Е.Д.Игнатьева, Т.Н. Кислая, О.С. Мариев, Г.А. Морозова, А.С. Абдулкадыров, А.Е. Серикова, К. Варум, К. Гаймарес, Б. Джордано, А. Дубуа, Ф. Жанг, К. Лоу, Й. Нинг, Дж.М. Оливейра, С.Серизола, Д. Сепик, З. Чабани, Е.П. Самохвалова, Р. Капелло ж.б. өкүлдөрүнүн эмгектеринде калыптандырылган.

Ишкердиктеги интеграциянын түрлөрүнүн маңызы жана өзгөчөлүктөрү экономикалык илимий ойлордун апологеттери - Д. Рикардо менен А. Смиттин фундаменталдык эмгектеринде калыптандырылган, ошондой эле А.В.Алексеев, Н.И.Антипина, И.Н. Ахунжанова, А.Д. Бабаева, М.И.Беркович, А.И. Боярчук, А.В. Виленский, А.З. Зулпукаров, О.Д. Гайша, Т.К. Камчыбеков, Ш.Мусакожоев, Е.Г. Кирсанова, Ж. Джаилов, С.С. Князева, Т.Ю. Кудрявцева, П.К. Купуев, Ч.Р. Кулуева, Е.М. Мартишин, В.Ю. Манаков, Ч.К. Райымбаев, А.Т. Гыязов, А.М. Ташбаев, Д.В. Осипов, Е.М. Петрикова, Д.А. Розанов, А.Е.Схведиани, Ю.Н. Томашевская, Г.Р.Уметалиева, С.Н. Хаханов, И. Хун, Т.А. Шабалина сыяктуу авторлордун эмгектеринде ачып көрсөтүлгөн.

Ишкердиктеги ар кандай интеграциялык процесстердин региондун экономикасынын атаандаштык жөндөмдүүлүгүнө тийгизген таасиринин өзгөчөлүктөрү Е. Амирбекулы, Д.А. Богданов, А. Большаков, И. Вешнева, Ж.-М.Гарсия-Альварес-Коке, А.И. Кагарманова, Т.К. Камчыбеков, Д. Лушин, Т.А.Лукаевич, Ф. Мас-Верду, О. Незамова, П.А. Нието-Алеман, Я. Оленцова, Н.Попадынец, Н.В. Плужникова, Н. Роиг-Тьерно, М. Санчес-Гарсия,

С.С.Серёгин, Ю.В. Серегина, С. Сергийчук, В.С.Свищева, А.Ч. Тазабекова, Е.В.Трошина, А.А. Хачатурян, К. Хачатурян, А.А. Ширкин, О. Якимчук сыяктуу изилдөөчүлөрдүн басылмаларында ачып берилген.

Региондун экономикасынын атаандаштык жөндөмдүүлүгүн аныктоого жана баалоого теориялык көз караштардын сынчыл анализи алардын фрагментардуулугун көрсөттү – көз караштардын ар бири региондун атаандаштык жөндөмдүүлүгүнүн аспектилеринин көптүгүнүн бирин гана чагылдырат, ошол эле учурда бул аспектилердин баары маанилүү жана комплекстүү эске алынууга тийиш. Региондун экономикасынын атаандаштык жөндөмдүүлүгүнүн региондук экономиканын ачыктыгы шарттарында региондун анын экономикасынын азыркы мезгилде жана стратегиялык перспективада өнүгүү потенциалын ишке ашырууну камсыз кылгандай башка региондор менен атаандаштыкка туруштук берүү жөндөмдүүлүгү катары автордук аныктамасын сунуш кылабыз. Автордук аныктамага таянып региондун экономикасынын атаандаштык жөндөмдүүлүгүнө ресурстук, инвестициялык, технологиялык, сатуучулук жана экологиялык түзүүчүлөрдүн биримдиги катары системалык көз караш сунуш кылынды, жана региондун экономикасынын атаандаштык жөндөмдүүлүгүн интегралдык баалоонун формуласы сунуш кылынды:

$$\text{Int}_{\text{RComp}} = \text{RComp}(\text{res}) + \text{RComp}(\text{inv}) + \text{RComp}(\text{tech}) + \text{RComp}(\text{sale}) + \text{RComp}(\text{eco}) \quad (1)$$

(3) формулага ылайык региондун атаандаштык жөндөмдүүлүгүнүн интегралдык баасы ($\text{Int}_{\text{Rcomp}}$) региондогу инфраструктуранын атаандаштык жөндөмдүүлүгүнүн, анын инвестициялык климатынын, региондун иновациялык экономикасынын, региондун «жашыл экономикасынын» логистикасынын суммасы катары аныкталат.

Ишкердиктеги интеграциялык процесстер алгачкы жолу ишканалардын өздөрүнүн позициясынан эмес, ишканалары интеграцияга кирген региондун позициясынан каралды. Сунашталган жаңы ракурска жана такталган маңызына ылайык ишкердиктеги интеграциялык процесстердин түрлөрүнүн региондун экономикасынын позициясынан өзгөчөлүктөрүн ачып көрсөтүүчү классификациялоонун жаңы критерийлери киргизилди: кластерлер үчүн – регионалдук ишкердикти өнүктүрүү; технопарктер үчүн – региондун экономикасын инновациялык өнүктүрүү; өзгөчө экономикалык зоналар үчүн – региондун экономикасынын максаттуу тармактарын өнүктүрүү; мамлекеттик-жеке өнөктөштүк үчүн – региондогу жашоонун сапатын жогорулатуу; эркин формадагы ийкемдүү интеграция үчүн – региондун экономикасында импорттун ордун алмаштыруу; биригүүлөр жана сиңирүүлөр үчүн – региондун экономикалык өсүшү. Ишкердиктеги интеграциялык процесстердин автордук критерийлер менен толукталган классификациясы жана алардын региондун позициясынан өзгөчөлүктөрү 1.1-таблицада келтирилди.

1.1-таблица – Ишкердиктеги интеграциялык процесстердин толукталган классификациясы жана алардын региондун позицияларынан өзгөчөлүктөрү

Интеграция-лык процесстер-дин түрү	Мурда бар критерийлер			Жаңы автордук критерийлер	
	Интеграциянын максаттары	Интеграциянын шарттары	Интеграциянын өзгөчөлүктөрү	Регионго байлоо	Региондун өнүгүшүнө салымы
Кластер	интеграцияланган ишканалардын атаандаштык жөндөмдүүлүгүн бекемдөө	катышуучулардын кызматташтыгы, ресурстарды бириктирүү	катышуучулардын толук өз алданчалыгынын сакталышы жана алардын атаандаштыгы	региондун ишканаларынын гана катышуусунда	региондук ишкердиктин өнүгүшү
Технопарк	инновацияларды коммерциялаштырууну өркүндөтүү	жогорку инновациялык активдүүлүк	инновациялык процесстин бардык катышуучуларын камтуу	милдеттүү түрдө	региондун экономикасын инновациялык өнүгүшү
Өзгөчө экономикалык зона	жакшыртылган инфраструктуранын жеткиликтүүлүгү	жогорку инвестициялык барьерлер	регионго байлоо	милдеттүү түрдө	региондун экономикасынын максаттык тармактарынын өнүгүшү
Мамлекеттик-жеке өнөктөштүк	мамлекеттик активдердин жеткиликтүүлүгү жана/же мамлекеттик колдоо көрсөтүү	мамлекеттин талаптарына ылайык келүү	социалдык-маанилүү жана/же коомдук байлыктарды түзүү	милдеттүү түрдө	региондо жашоонун сапатынын жогорулашы
Эркин формадагы ийкемдүү интеграция	чарба жүргүзүүнүн натыйжалуулугун жогорулатуу	тиешелүү инфраструктуранын болушу	интеграциялык биригүүнүн так аныкталган чектеринин жоктугу	региондун ишканаларынын гана катышуусунда	региондун экономикасында импорттун ордун толтуруу
Биригүүлөр жана сиңирүүлөр	рыноктук позицияларды сактоо жана бекемдөө	рыноктун басымы жана интеграциянын жеткиликтүүлүгү	чарбалык өз алдынчалыктын жоголушу	региондун ишканаларынын гана катышуусунда	региондун экономикалык өсүшү

Булагы: автордук иштелме

Бул классификацияда Кыргыз Республикасындагы ишкердиктеги интеграциялык процесстердин кеңири тараган негизги заманбап түрлөрүнүн салыштырмалуу мүнөздөмөсү берилди. 1.1-таблицадан жаңы автордук критерийлери бизнес-интеграциянын бөлүп көрсөтүлгөн түрлөрүн кененирээк мүнөздөөгө жана карама-каршы коюуга (өз ара салыштырууга) мүмкүндүк берет, анткени аларды толугураак (ар тараптуу) – бир эле мезгилде интеграцияга катышкан ишканалардын позицияларынан да, ишканалары интеграцияга тартылган региондун позицияларынан да сүрөттөйт экендигин байкоого болот.

Ишканалардын өзүнчө жана интеграциянын түрлөрү боюнча каралган атаандаштык жөндөмдүүлүгүнүн түрлөрүнө ылайык региондун экономикасынын атаандаштык жөндөмдүүлүгүн ишкердиктеги интеграциялык процесстерди өнүктүрүүнүн базасында жогорулатуунун перспективаларына

системалык көз карашты төмөнкү автордук концептуалдык моделде чагылдырды (1.1-сүрөт).



1.1-сүрөт. Ишкердиктеги интеграциялык процесстерди өнүктүрүүнүн базасында региондун экономикасынын атаандаштык жөндөмдүүлүгүн жогорулатуунун концептуалдык модели

Булагы: автордук иштелме

Иштелип чыккан концептуалдык модель (1.1-сүрөт) региондун экономикасынын атаандаштык жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу максатын көздөйт. Максатка жетүү шайманы катары модель регионду өнүктүрүү кызыкчылыктарында ишкердиктеги интеграциялык процесстерди өнүктүрүүнү аныктайт.

Автордук моделде берилген шаймандын жардамында бул максатка жетүүнүн шарттары болуп төмөнкүлөр саналат:

– региондун экономикасынын приоритеттерин, өзгөчөлүктөрүн жана учурдагы контексттин эске алуу – атаандаштык жөндөмдүүлүгүнүн жетишиле турган жана зарыл болгон түрлөрүнө багыт алуу. Бул борбордук шарт;

– ишканалардын интеграциясынын түрлөрүнүн: кластерлердин, технопарктердин, өзгөчө экономикалык зоналардын, мамлекеттик-жеке өнөктөштүктүн, эркин формадагы ийкемдүү интеграциянын, биригүүлөрдүн жана сиңирүүлөрдүн ийкемдүү айкалышы – борбордук шартты эске алуу менен;

– ишкердиктеги интеграциялык процесстердин региондун экономикасынын атаандаштык жөндөмдүүлүгүнө тийгизген таасиринин мониторинги жана көзөмөлү – борбордук шарттын сакталышын баалоо үчүн.

Натыйжада синергетикалык эффект алынат: ишканалардын интеграциясы алардын кызыкчылыктарына да, региондун кызыкчылыктарына да жетүүгө салым кошот. Иштелип чыккан автордук моделдин жаңылыгы, уникалдуулугу жана теориялык маанилүүлүгү, ошондой эле анын учурдагы моделдерге салыштырмалуу артыкчылыктары төмөнкүлөрдө турат:

– жаңы модель эки өз алдынча ишке ашырылган моделдерди өзүнө бириктирет: 1) региондун атаандаштык жөндөмдүүлүгүн башкаруу моделин жана 2) ишкердиктеги интеграциялык процесстерди башкаруу моделин. Бул макулдашылган мамлекеттик жана корпоративдик башкарууну бир эле мезгилде ишке ашырууга жана алардын натыйжалуулугун жогорулатууга мүмкүндүк берет;

– биринчи жолу ишканалардын интеграциясынын максаты региондун приоритеттери менен байланыштырылды, бул ишкердиктеги интеграциялык процесстерди башкарууда ишканалар менен региондун кызыкчылыктарынын теңдештирилишин камсыз кылат.

Экинчи **«Ишкердиктеги интеграциялык процесстерди өнүктүрүүнүн азыркы тажрыйбасынын жана алардын Кыргыз Республикасынын региондорунун атаандаштык жөндөмдүүлүгүн жогорулатууга таасиринин анализи»** деп аталган бапта Кыргыз Республикасынын региондорунда ишканалардын интеграциясын уюштуруунун жана башкаруунун мыйзам ченемдүүлүктөрү жана өзгөчөлүктөрү; Кыргыз Республикасынын региондорунун абсолюттук жана салыштырмалуу артыкчылыктары жана алардын ишкердиктеги интеграциялык процесстер менен өз ара байланышы; Кыргыз Республикасынын региондорунда ишканалардын интеграциялык бирикмелерин түзүүнүн, иштетүүнүн жана модернизациялоонун уюштуруучулук-башкаруучулук жана инфраструктуралык көйгөйлөрү изилденди.

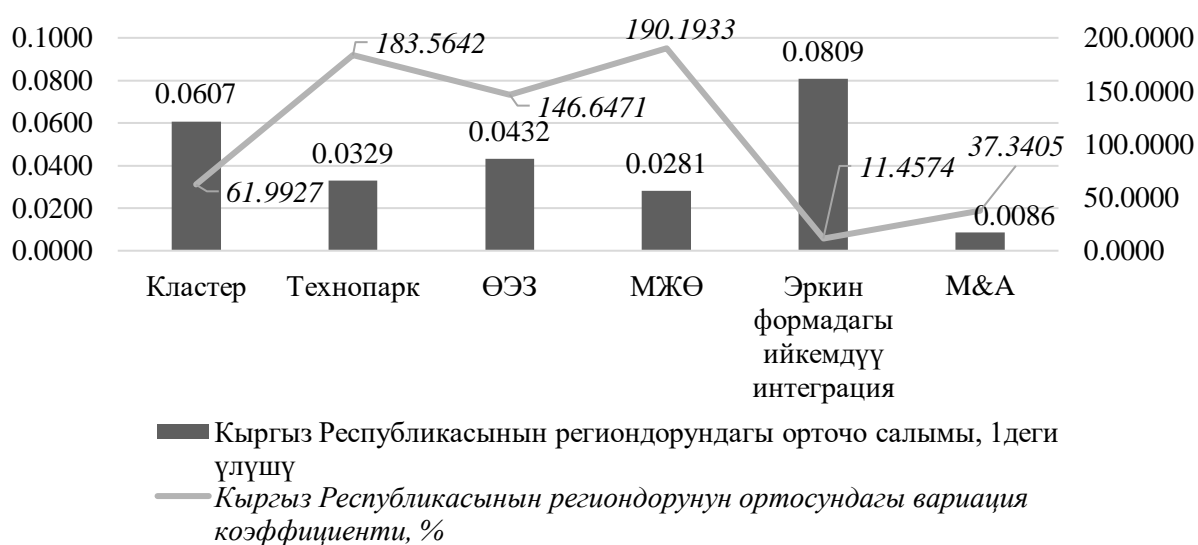
Изилдөөнүн объектиси болуп өз ара аракеттенген региондордун тармагы катары Кыргыз Республикасынын социалдык-экономикалык системасы мейкиндик аспектинен; региондук деңгээлде мейкиндиктик социалдык-экономикалык өнүгүүнү жөнгө салуунун механизмдери; мейкиндиктик жана региондук экономиканын теориясы, мейкиндиктик экономикалык системаларды жана алардын өз ара аракеттешүүсүн изилдөө ыкмалары; региондор аралык жана региондук өндүрүштүк, социалдык жана институционалдык инфраструктура; табигый жана экономикалык ресурстар жана аларды натыйжалуу пайдалануу саналды.

Изилдөөнүн предмети болуп Кыргыз Республикасынын региондорунун атаандаштык жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу кызыкчылыктарында региондордогу ишкердикте интеграциялык процесстерди өнүктүрүү процессинде келип чыккан уюштуруучулук-башкаруучулук жана экономикалык мамилелер саналат.

Диссертациялык иштин **усулдук аппараты** илимий изилдөөлөрдү жүргүзүүгө системалык көз карашка таянат жана таануунун жалпы илимий ыкмаларын да: анализ, синтез, индукция, дедукция ыкмаларын, экономикалык изилдөөлөрдү жүргүзүүнүн атайын ыкмаларын да: эксперттик баалоолор, шкала

түзүү, регрессиялык анализ, маалыматтарды тартипке салуунун матрицалык ыкмасы, ошондой эле автордук иштелмелерди визуалдаштыруунун графиктик ыкмасын камтыйт.

Ишкердиктеги интеграциялык процесстердин мониторингин алардын региондун экономикасынын атаандаштык жөндөмдүүлүгүнө салымы позицияларынан жүргүзүүгө жаңы усулдук көз караш сунуш кылынды. Бул ыкманы колдонуу менен Кыргыз Республикасынын ар бир регионундагы ишкердиктеги интеграциялык процесстердин мониторинги жүргүзүлдү. Алынган жыйынтыктар системага салынды жана график түрүндө төмөнкү диаграммаларда чагылдырылды (2.1-2.2-сүрөттөр).



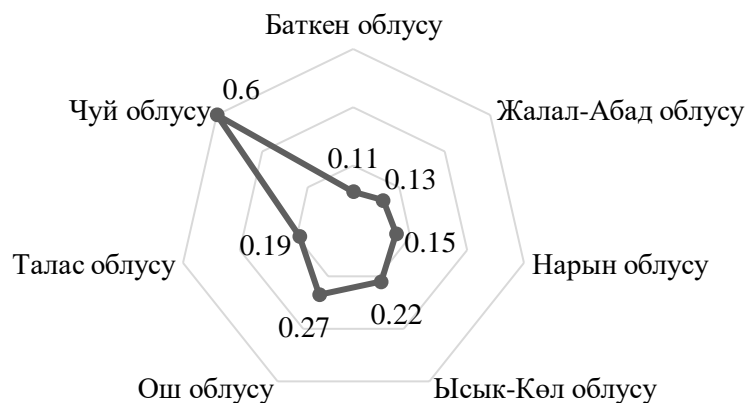
*ӨЭЗ – өзгөчө экономикалык зоналар; МЖӨ – мамлекеттик-жеке өнөктөштүк; M&A – биригүүлөр жана сиңирүүлөр

2.1-сүрөт. 2020-ж. Кыргыз Республикасынын региондорунун экономикасынын атаандаштык жөндөмдүүлүгүнө ишкердиктеги интеграциялык процесстердин салымындагы айырмачылыктарды чагылдырган диаграмма

Булагы: автор тарабынан эсептелди жана түзүлдү.

2.1-сүрөткө ылайык, ишкердиктеги эң перспективдүү интеграциялык процесстер болуп эркин формада ийкемдүү интеграция (орточо салымы: 0,0809, вариация коэффициенти төмөн: 11,4574%) жана кластерлештирүү (орточо салымы: 0,0607, вариация коэффициенти жогору: 61,9927%) саналат.

2.2-сүрөткө ылайык, Кыргыз Республикасынын региондорунун арасында экономиканын атаандаштык жөндөмдүүлүгүнө ишкердиктеги интеграциялык процесстердин кошкон жалпы салымы Чүй облусунда эң жогору жана 0,6 түзөт (жогорку маани) жана Ош (0,27) жана Ысык-Көл (0,22) облустарында төмөн болуп саналат. Талас (0,19), Нарын (0,15), Жалал-Абад (0,13) жана Баткен (0,11) облустарына аз салым мүнөздүү. Кыргыз Республикасынын региондорунун арасында экономиканын атаандаштык жөндөмдүүлүгүнө ишкердиктеги интеграциялык процесстердин кошкон системалык салымы 2020-ж. 0,2386 $((0,11+0,13+0,15+0,22+0,27+0,19+0,60)/7)$ түзөт жана орточо болуп эсептелет.



2.2-сүрөт. 2020-ж. Кыргыз Республикасынын региондорунун арасында ишкердиктеги интеграциялык процесстердин экономиканын атаандаштык жөндөмдүүлүгүнө салымындагы айырмачылыктарды чагылдырган диаграмма
Булагы: автор тарабынан эсептелди жана түзүлдү.

Кыргыз Республикасынын региондорунун экономикасынын атаандаштык жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу кызыкчылыктарында ишкердиктеги интеграциялык процесстерди башкаруу боюнча мамлекеттик экономикалык саясат үчүн тыянактар төмөнкүчө. Биринчиден, ишкердиктеги эң перспективдүү жана универсалдык, бирок азырынча анча маанилүү эмес интеграциялык процесс катары эркин формада ийкемдүү интеграцияга таянуу менен Кыргыз Республикасынын региондорунун атаандаштык жөндөмдүүлүгүн бекемдөө потенциалын толугураак ачып көрсөтүү үчүн жагымдуу шарттарды түзүү зарыл.

Экинчиден, топтолгон тажрыйбага таянып, ишкердиктеги далилденген интеграциялык процесстерди – Ош, Ысык-Көл облусунда (кластерлерди) жана Чүй облусунда (технопарктерди, өзгөчө экономикалык зоналарды жана мамлекеттик-жеке өнөктөштүктү) улантуу, ошондой эле алардын ийгиликтүү тажрыйбасын Кыргыз Республикасынын калган региондорго жайылтуу сунушталат. Үчүнчүдөн, ишкердиктеги перспективасы эң төмөн интеграциялык процесстердин тажрыйбалары катары технопарктерди, өзгөчө экономикалык зоналарды, биригүүлөрдү же өркүндөтүү, же аларды колдонуудан баш тартуу сунуш кылынат.

Региондун атаандаштык жөндөмдүүлүгүн баалоонун автордук методикасын колдонуу менен 2020-жылга Кыргыз Республикасынын ар бир регионунун экономикасынын атаандаштык жөндөмдүүлүгүн (өз-өзүнчө) интегралдык баалоо жасалды, ал Баткен облусунун экономикасынын орточо атаандаштык жөндөмдүүлүгүн, Нарын и Талас облустарынын абдан төмөн атаандаштык жөндөмдүүлүгүн, Ысык-Көл жана Чүй облустарынын төмөн атаандаштык жөндөмдүүлүгүн, Ош жана Жалал-Абад облустарынын жогору атаандаштык жөндөмдүүлүгүн көрсөттү.

Кыргыз Республикасынын ар бир регионунун атаандаштык артыкчылыктары аныкталды, жана республиканын региондорунун көпчүлүк атаандаштык артыкчылыктары салыштырмалуу экендиги далилденди. Уникалдуу географиялык абалы жана табигый-климаттык шарттары менен шартталган абсолюттук атаандаштык артыкчылыктарга Ысык-Көл (2,84) жана

Жалал-Абад (1,48) облустары гана ээ («жашыл» экономиканы өнүктүрүү аспектисинен).

Аныкталган атаандаштык артыкчылыктарынын Кыргыз Республикасынын региондорундагы ишкердиктеги интеграциялык процесстер менен өз ара байланышын аныктоо үчүн регрессиялык анализ ыкмасынын жардамында бул байланышты экономикалык-математикалык моделдештирүү жасалды. Ишканалардын интеграциясы факторлорунун региондордун атаандаштык жөндөмдүүлүгүнүн мүнөздөмөлөрүнө тийгизген таасири 2.1-таблицада чагылдырылды.

2.1-таблица – 2020-ж. Кыргыз Республикасынын региондорунун атаандаштык артыкчылыктары жана ишкердиктеги интеграциялык процесстер

Кыргыз Республикасынын региону	Атаандаштык жөндөмдүүлүгүнүн мүнөздөмөлөрү					Ишканалардын интеграциясынын факторлору						
	Региондогу инфраструктуранын өнүгүүсү	Региондун инвестициялык жагымдуулугу	Региондун экономикасынын инновациялык өнүгүүсү	Региондогу логистиканын натыйжалуулугу	Региондо “жашыл” экономиканын өнүгүүсү	Кластер	Технопарк	Өзгөчө экономикалык зона	Мамлекеттик-жеке өнөктөштүк	Эркин формада ийкемдүү интеграция	Биригүүлөр жана синирүүлөр	Ишкердиктеги интеграциялык процесстердин в региондун экономикасынын атаандаштык жөндөмдүүлүгүнө жалпы салымы
	Com ₁	Com ₂	Com ₃	Com ₄	Com ₅	ei ₁	ei ₂	ei ₃	ei ₄	ei ₅	ei ₆	EI _{all}
Баткен облусу	2,45	0,36	0,74	1,74	0,31	0,0213	0	0	0,0053	0,0755	0,004	0,11
Жалал-Абад облусу	0,12	1,84	1,48	1,08	1,48	0,0425	0	0	0,0053	0,0751	0,1116	0,13
Нарын облусу	0,36	0,36	0,71	1,14	0,47	0,0638	0	0	0,0053	0,07492	0,0063	0,15
Ысык-Көл облусу	1,77	-1,78	0,85	1	2,84	0,0638	0	0,0675	0,0106	0,0692	0,0131	0,22
Ош облусу	1,39	0,67	1,38	1,37	1,11	0,085	0,0767	0	0,0159	0,0841	0,0094	0,27
Талас облусу	0,17	0,54	0,57	0,77	0,56	0,0213	0	0,0675	0,0053	0,0854	0,0064	0,19
Чүй облусу	0,74	0,35	1,98	1,36	0,23	0,1275	0,1533	0,0675	0,1488	0,0977	0,0093	0,6

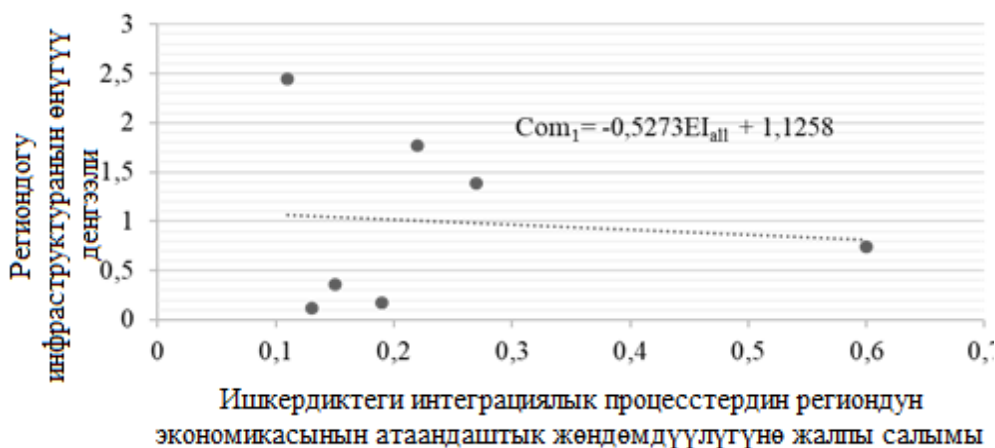
Булагы: автордук иштелме

Кыргыз Республикасынын региондорунун абсолюттук атаандаштык артыкчылыктарын Баткен облусунда инфраструктуранын өнүгүүсүнүн мыкты деңгээли (2,45), Жалал-Абад облусунун мыкты инвестициялык жагымдуулугу (1,84), Ош (1,38) жана Чүй (1,98) облустарынын мыкты инновациялык өнүгүүсү, ошондой эле алардын логистикасынын жогорку натыйжалуулугу (1,37 жана 1,37 тиешелүү түрдө) түздү.

Жогоруда белгиленген атаандаштык артыкчылыктарынын калыптанышына ири салымды кластерлештирүү, өзгөчө экономикалык зоналарды түзүү жана мамлекеттик-жеке өнөктөштүктү өнүктүрүү сыяктуу ишкердиктеги интеграциялык процесстер түзөрү аныкталды.

Ишканалардын интеграциясынын факторлорунун Кыргыз Республикасынын региондорунун экономикасынын атаандаштык

жөндөмдүүлүгүнө терс таасирин эске алуу менен, Кыргыз Республикасынын региондорундагы ишкердикте интеграциялык процесстерди алардын атаандаштык жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу кызыкчылыктарында өнүктүрүүнүн потенциалы толугу менен ишке ашырылган эмес деп белгилөөгө болот. Ишканалардын интеграциясынын факторлорунун Кыргыз Республикасынын региондорундагы инфраструктурага тийгизген таасири 2.3-сүрөттө көрсөтүлдү.



2.3-сүрөт. Ишканалардын интеграциясы факторлорунун Кыргыз Республикасынын региондорундагы инфраструктурага тийгизген таасиринин регрессиялык ийриси

Булагы: автордук иштелме

2.3-сүрөткө ылайык, ишканалардын интеграциясы факторлору Кыргыз Республикасынын региондорунда инфраструктурага терс таасирин тийгизет (регрессия коэффициенти -0,5273 түздү).

Изилдөөнүн жыйынтыктарында Кыргыз Республикасынын региондорунда ишканалардын интеграциялык бирикмелерин калыптандырууга, аракеттенишине жана модернизациялоого тоскоолдук жараткан себептер аныкталды, анализдин натыйжалары алар уюштуруучулук-башкаруучулук жана инфраструктуралык табиятка ээ экендигин көрсөттү (2.2-таблица).

2.2-таблица – Кыргыз Республикасынын региондорунда ишканалардын интеграциялык бирикмелерин өнүктүрүүнүн көйгөйлөрү

Көйгөйлөрдүн тиби	Көйгөйлөр	Көйгөйлөрдүн кесепеттери (көрүнүшү)
Уюштуруучулук-башкаруучулук көйгөйлөр	Кластерлерди, технопарктерди, өзгөчө экономикалык зоналарды жана мамлекеттик-жеке өнөктөштүктү республикалык деңгээлде борборлоштурулган башкаруу	Ишканалардын кызыкчылыктарынын жана демилгелеринин жетишсиз эсепке алынышы
		Региондордун кызыкчылыктарынын жана мүмкүнчүлүктөрүнүн жетишсиз эсепке алынышы
		Ишканалардын интеграциясын жөнгө салуунун жетишерлик ийкемдүү эместиги
	Эркин формадагы ийкемдүү интеграцияны, биригүүлөрдү жана сиңирүүлөрдү алардын региондордун өнүгүшүнө	Ишканалардын интеграциясынын башаламандыгы жана көзөмөлсүздүгү
		Ишканалардын интеграциясында региондордун кызыкчылыктарын жетишсиз эсепке алынышы

	салымы позициясынан жетишсиз жөнгө салынышы	Ишканалардын интеграциясы эсепке, аналитикага жана жөнгө салууга жатпайт
Инфраструктуралык көйгөйлөр	Ишканалардын интеграциялык бирикмелеринин инфраструктурасын өнүктүрүүгө стимул жасоо максатында максаттуу жана өзүнчө башкаруу тажрыйбасынын жоктугу	Ишканалардын интеграциялык бирикмелеринин инфраструктурага болгон муктаждыктарынын жетишсиз эске алынышы
		Инфраструктуранын өнүгүү деңгээлинин жана ишканалардын интеграциялык бирикмелеринин актуалдуу муктаждыктарына шайкештигинин жолго салынбаган мониторинги
	Ишканалардын интеграциясына инфраструктуралык стимулдардын таңкыстыгы	«Рыноктун ийгиликсиздигин» жеңүүнүн региондун кызыкчылыктарында ишканаларды интеграцияга шыктандыруунун татаалдыгы

Булагы: автордук иштелме

Биринчи (уюштуруучулук-башкаруучулук) көйгөй кластерлерди, технопарктерди, өзгөчө экономикалык зоналарды жана мамлекеттик-жеке өнөктөштүктү республикалык деңгээлде борборлоштурулган башкарууда турат. Бул, биринчиден, ишканалардын кызыкчылыктарынын жана демилгелеринин жетишсиз эсепке алынышына алып келет. Экинчиден, региондордун кызыкчылыктарынын жана мүмкүнчүлүктөрүнүн жетишсиз эсепке алынышына алып келет. Үчүнчүдөн, ишканалардын интеграциясын жөнгө салуунун жетишерлик ийкемдүү эместигин шарттайт.

Экинчи (уюштуруучулук-башкаруучулук) көйгөй эркин формадагы ийкемдүү интеграцияны, биригүүлөрдү жана сиңирүүлөрдү алардын региондордун өнүгүшүнө салымы позициясынан жетишсиз жөнгө салынышында турат. Бул, биринчиден, ишканалардын эркин формадагы интеграциясынын баш-аламандыгы жана көзөмөлсүздүгү; экинчиден, ишканалардын интеграциясында региондун кызыкчылыктарынын жетишсиз эске алынышы; үчүнчүдөн, каралган себеп боюнча ишканалардын ийкемдүү интеграциясы эсепке, аналитикага жана жөнгө салууга жатпайт.

Үчүнчү (инфраструктуралык) көйгөй ишканалардын интеграциялык бирикмелеринин инфраструктурасын өнүктүрүүгө стимул жасоо максатында максаттуу жана өзүнчө башкаруу тажрыйбасынын жоктугунда турат. Бул көйгөй, биринчиден, ишканалардын интеграциялык бирикмелеринин инфраструктурага болгон муктаждыгын жетишсиз эсепке алынышын шарттайт. Экинчиден, каралып жаткан көйгөй инфраструктуранын өнүгүү деңгээлинин жана анын интеграциялык бирикмелердин актуалдуу муктаждыктарына шайкеш келишинин мониторингин жолго салууга шарт түзбөйт.

Төртүнчү (инфраструктуралык) көйгөй болуп ишканалардын интеграциясына инфраструктуралык стимулдардын таңкыстыгы саналат. Идентификациялык көйгөйлөр, ар кандай табиятка (айрым учурларда уюштуруучулук-башкаруучулук, ал эми башка учурларда – инфраструктуралык) ээ болгон менен, өз ара тыгыз байланышкан (бири-бирин шарттайт). Бул ушул көйгөйлөрдү системалуу чечүүнүн механизмдерин издөөгө мүмкүндүк берет.

Үчүнчү «Кыргыз Республикасынын региондорундагы ишкердиктеги интеграциялык процесстерди алардын атаандаштык жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу кызыкчылыктарында өнүктүрүү боюнча сунуштамалар» деп аталган бапта Кыргыз Республикасынын региондорунда ишканалардын интеграциясы уюштуруунун жана башкаруунун перспективдик алгоритми түзүлдү. Кыргыз Республикасынын региондорунда ишкердиктеги интеграциялык процесстерди өнүктүрүүнү инфраструктуралык камсыздоону өркүндөтүү үчүн сунуштар берилди. Республиканын региондорунун атаандаштык жөндөмдүүлүгүн ишкердиктеги интеграциялык процесстерди өнүктүрүүнүн базасында жогорулатуунун механизми иштелип чыкты.

Региондордогу ишкердиктеги интеграциялык процесстерди алардын атаандаштык жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу кызыкчылыктарында өнүктүрүү үчүн ишканалардын интеграциясын уюштуруунун жана башкаруунун өркүндөтүлгөн алгоритми иштелип чыкты, ал Кыргыз Республикасынын региондорунда ишканалардын интеграциялык бирикмелерин өнүктүрүүнүн актуалдуу уюштуруучулук-башкаруучулук көйгөйлөрүн толугу менен чечүүгө мүмкүндүк берет. Алгоритм ошондой эле ишкердиктеги интеграциялык процесстерди ар бир региондун кызыкчылыктарында пайдалануунун потенциалын ачып көрсөтүүгө шарт түзөт (3.1-сүрөт).

3.1-сүрөттө көрүнүп тургандай, биринчи этапта региондун учурдагы кызыкчылыктары атаандаштык жөндөмдүүлүгү позицияларынан атаандаштык жөндөмдүүлүгүнүн учурдагы маанилери минималдык болуп саналган көрсөткүчтөрүнө (региондун кызыкчылыктары бул көрсөткүчтөрүнүн маанилерин жакшыртуу менен байланышкан), ошондой эле региондун атаандаштык артыкчылыктарына (региондун кызыкчылыктары аларды тиешелүү көрсөткүчтөрдүн маанилерин көбөйтүү аркылуу бекемдөө менен байланышкан) таянуу менен аныкталат. Экинчи этапта региондун учурдагы кызыкчылыктарына ишканалардын интеграциясын өнүктүрүү аркылуу жетүүнүн жолдору аныкталат. Үчүнчү этапта ишканалардын интеграциясынын тандалып алынган түрлөрүн өнүктүрүү үчүн зарыл болгон шарттар аныкталат. Төртүнчү этапта региондогу ишканаларды сурамжылоонун жардамында бизнестин ишканалардын интеграциясынын тандалып алынган түрлөрү менен интеграциялоо боюнча демилгелери аныкталат. Бешинчи этапта ишканалардын интеграциясынын тандалып алынган түрлөрүн өнүктүрүү үчүн региондун мүмкүнчүлүктөрү жетишерлик экендиги аныкталат. Алтынчы этапта региондо тандалып алынган интеграциялык процесстерди ишке салуу үчүн жагымдуу шарттар түзүлөт. Жетинчи этапта жеке демилгелерге колдоо көрсөтүү жана боштуктарды толтуруу ишке ашырылат. Сегизинчи этапта ишканалардын интеграциясынын мониторинги жана көзөмөлү жасалат – статистикалык эсеп жана маалыматтардын анализи жүргүзүлөт. Тогузунчу этапта расмий статистиканын жыйналган маалыматтары ишкердиктеги интеграциялык процесстер региондун кызыкчылыктарына ылайык келеби же жокпу экендигине иштетилет жана талданат. Оунчу этапта республиканын региондорунда ишканалардын интеграциясын уюштуруунун жана башкаруунун тажрыйбасы топтолот.



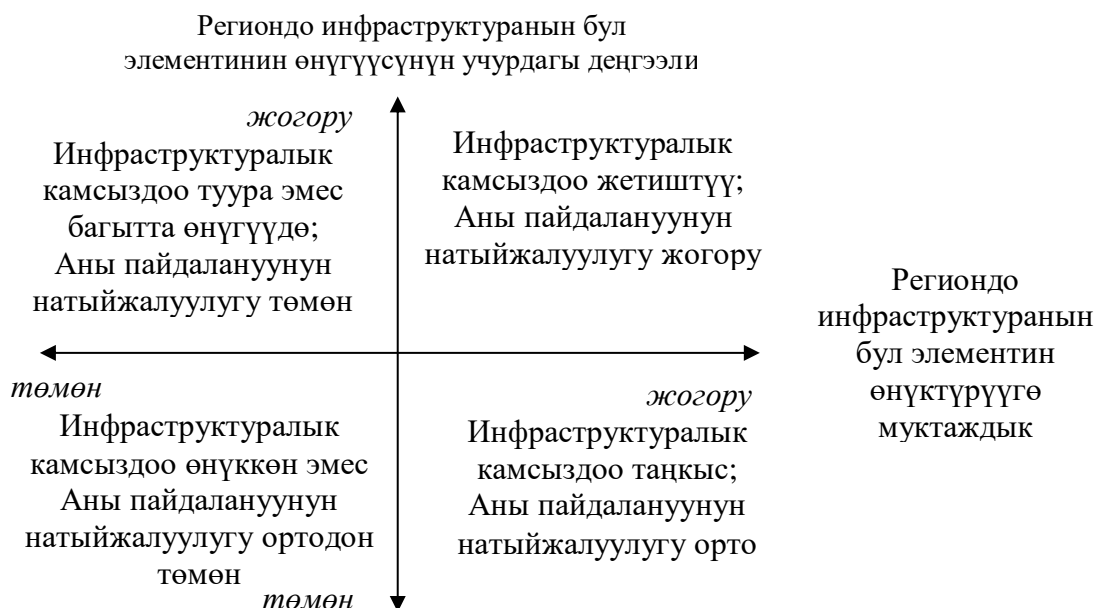
3.1-сүрөт. Кыргыз Республикасынын региондорунда ишканалардын интеграциясын уюштуруунун жана башкаруунун өркүндөтүлгөн алгоритми
Булагы: автордук иштелме

Кыргыз Республикасынын региондорунда ишканалардын интеграциясын уюштуруунун жана башкаруунун өркүндөтүлгөн алгоритми эки өзгөчөлүккө ээ. Анын биринчи өзгөчөлүгү региондордо ишканалардын интеграциясын борборлоштурулбаган уюштурууда жана башкарууда турат, бул кластерлерди,

технопарктарды, өзгөчө экономикалык зоналарды жана мамлекеттик-жеке өнөктөштүктү башкаруу үчүн өзгөчө маанилүү.

Бул өзгөчөлүк өркүндөтүлгөн алгоритмдин төмөнкү артыкчылыктарын камсыз кылат. Биринчиден, ишканалардын кызыкчылыктары менен демилгелеринин эң толук, так жана туура эсепке алынышын. Экинчиден, региондордун кызыкчылыктары менен демилгелеринин эң толук, так жана туура эсепке алынышын. Үчүнчүдөн, ишканалардын интеграциясын жөнгө салуунун ийкемдүүлүгүн жогорулатууну. Кыргыз Республикасынын региондорунда ишканалардын интеграциясын уюштуруунун жана башкаруунун өркүндөтүлгөн алгоритминин экинчи өзгөчөлүгү эркин формадагы ийкемдүү интеграцияны, биригүүлөрдү жана сиңирүүлөрдү региондорду өнүктүрүүгө алардын саламы кызыкчылыктарында жөнгө салууну күчөтүүдө турат. Бул өзгөчөлүк өркүндөтүлгөн алгоритмдин төмөнкү артыкчылыктарын камсыз кылат. Биринчиден, ишканалардын эркин формадагы ийкемдүү интеграциясы эсепке, аналитикага алынат жана жөнгө салынат. Натыйжада, экинчиден, региондогу ишканалардын эркин формадагы ийкемдүү интеграциясы башкаруу органдары тарабынан көзөмөлдөнөт жана аны ишке ашыруу ишканалардын өздөрүнүн эле эмес, региондун да кызыкчылыктарында (ишканалардын интеграциясында региондордун кызыкчылыктарынын эң толук эсепке алынышы).

Республиканын региондорунда ишкердиктеги интеграциялык процесстерди өнүктүрүүнү инфраструктуралык камсыздоо максатында инфраструктуранын жетиштүүлүгүнүн жана аны региондогу ишканалардын интеграциясы үчүн пайдалануунун натыйжалуулугунун матрицасы иштелип чыкты, ал инфраструктуранын бул элементинин өнүгүүсүнүн учурдагы деңгээлинин региондо инфраструктуранын бул түрүн өнүктүрүүгө болгон муктаждыкка шайкештигин көрсөтөт (анын республикадагы жалпы өнүгүү деңгээлине карата) (3.2-сүрөт).



3.2-сүрөт. Инфраструктуранын жетиштүүлүгүнүн жана аны региондогу ишканалардын интеграциясы үчүн пайдалануунун натыйжалуулугунун матрицасы Булагы: автордук иштелме

Мындан улам иштелип чыккан матрица региондо инфраструктуранын жетиштүүлүгүн жана аны региондогу ишканалардын интеграциясы үчүн пайдалануунун натыйжалуулугун баалоого мүмкүндүк берет.

Кыргыз Республикасынын региондорунда бизнес-түзүмдөрүнүн интеграциялык бирикмелерин инфраструктуралык камсыздоого муктаждыктарынын мыйзам ченемдүүлүгү болуп бардык региондордо өндүрүштүк жана рыноктук инфраструктуранын абдан зарыл экендиги саналат. Ошондуктан универсалдык сунуштама катары өнөр жай продукциясынын физикалык көлөмүнүн индексин, ошондой эле тышкы соода балансын жогорулатуу көрсөтүлөт. Кыргыз Республикасынын региондорунда ишкердик түзүмдөрүнүн интеграциялык бирикмелерин инфраструктуралык камсыздоого болгон муктаждыктын өзгөчөлүгү болуп Баткен, Нарын, Ысык-Көл, Талас жана Чүй облустарында энергетикалык жана социалдык инфраструктуралар эсептелет. Ошондуктан бул региондордо жогоруда көрсөтүлгөн универсалдык сунуштамага кошумча катары таш көмүрдү жана лигнитти казып алуу, ошондой эле орто кесиптик уюмдар тарабынан орто квалификациялуу кадрларды чыгаруу белгиленде.

Кыргыз Республикасынын региондорунда ишканалардын интеграциясынын тандалып алынган түрлөрү үчүн инфраструктуралык камсыздоонун жетиштүүлүгү позициясынан инфраструктуранын көйгөйлөрү болуп, биринчиден:

- Чүй облусунда: өндүрүштүк жана рыноктук инфраструктуралардын;
- Жалал-Абад облусунда: өндүрүштүк инфраструктуранын;
- Нарын облусунда: рыноктук инфраструктуранын;
- Ысык-Көл облусунда: өндүрүштүк, энергетикалык, социалдык жана рыноктук инфраструктуралардын;
- Ош облусунда: өндүрүштүк жана рыноктук инфраструктуралардын;
- Талас облусунда: өндүрүштүк, энергетикалык, социалдык жана рыноктук инфраструктуралардын;
- Чүй облусунда: энергетикалык жана рыноктук инфраструктуралардын таңкыстыгы саналат.

Экинчиден, инфраструктуранын туура эмес багытта өнүгүшү – региондо талап кылынбаган инфраструктуранын өнүгүшү:

- энергетикалык инфраструктуранын Жалал-Абад, Нарын жана Ош облустарында;
- социалдык инфраструктуранын Жалал-Абад облусунда;
- транспорттук инфраструктуранын Ош жана Чүй облустарында.

Инфраструктуранын өнүгүшүнүн жетиштүү деңгээли Кыргыз Республикасынын региондорунда сейрек кездешет – ал төмөнкүлөрдө байкалат:

- энергетикалык жана социалдык инфраструктура Баткен облусунда;
- рыноктук инфраструктура Жалал-Абад облусунда;
- өндүрүштүк инфраструктура Нарын облусунда;
- өндүрүштүк жана социалдык инфраструктура Чүй облусунда.

Кыргыз Республикасынын региондук экономикасын өнүктүрүүнүн материалдык (социалдык инфраструктуранын) жана материалдык эмес (өндүрүштүк, транспорттук, энергетикалык жана рыноктук инфраструктуранын) факторлорунун натыйжалуулугунун анализи, региондордун көпчүлүгүндө инфраструктуранын көпчүлүк элементтерин пайдалануунун натыйжалуулугун орто же төмөн экендигин көрсөттү.

Кыргыз Республикасынын региондорундагы ишкердикте интеграциялык процесстерди өнүктүрүүнү инфраструктуралык камсыздоону өркүндөтүү үчүн анын таңкыстынын жоюу жана төмөнкүлөр аркылуу аны пайдалануунун натыйжалуулугун жогорулатуу сунуш кылынды:

1. Таңкыстыкты жоюу – ишкердиктеги интеграциялык процесстерди инфраструктуралык камсыздоонун тандалып алынган максаттык багыттары катары Чүй жана Ош облустарында (өндүрүштүк жана рыноктук инфраструктураны); Жалал-Абад облусунда (өндүрүштүк инфраструктураны); Нарын облусунда (рыноктук инфраструктураны); Ысык-Көл жана Талас облустарында (өндүрүштүк, энергетикалык, социалдык жана рыноктук инфраструктураны) өнүктүрүү.

2. Талап кылынбаган (туура эмес багытта өнүгүп жаткан) инфраструктуранын өнүгүүсүн токтото туруу: энергетикалык - Жалал-Абад, Нарын жана Ош облустарында; социалдык - Жалал-Абад облусунда; транспорттук - Ош жана Чүй облустарында.

3. Ишканалардын интеграциялык бирикмелеринин инфраструктурасын алардын өнүгүүсүнө стимул жасоо максатында максатка багыттап жана өзүнчө (региондогу жалпы инфраструктурадан обочолонтуп) башкаруу, ошондой эле ишканалардын интеграциясына күчтүү инфраструктуралык стимулдарды түзүү. Инфраструктурага преференциалдык (уникалдуу, эң ыңгайлуу, рыноктун башка катышуучуларына жеткиликсиз болгон шарттарда) жеткиликтүүлүктү катышуучулардын Кыргыз Республикасынын региондорунда ишканалардын интеграциялык бирикмелеринин тандалып алынган максаттык түрлөрүнө стимул катары камсыз кылуу сунушталат. Бул жааттан алганда артыкчылыктар болуп ишканалардын интеграциялык бирикмелеринин инфраструктурага болгон муктаждыгын толугураак эсепке алуу, жана мунун натыйжасында региондук ишкердикте “дени сак” атаандаштыкты сактоо саналат.

Региондогу ишканалардын интеграциялык бирикмелеринин башкаруу субъекти катары региондогу башкаруу органдары, башкаруу объектиси катары региондогу ишканалардын интеграциялык бирикмелери кызмт кылган башкаруучулук механизм сунушталат (3.3-сүрөт).

3.3-сүрөткө ылайык, биринчи этапта ишканалардын интеграциялык бирикмелеринин региондун экономикасынын атаандаштык жөндөмдүүлүгүнө жекече салымынын мониторинги жүргүзүлөт. Экинчи этапта ишканалардын интеграциялык бирикмелеринин алардын региондун экономикасынын атаандаштык жөндөмдүүлүгүнө салымы критерийи боюнча ачык рейтингти түзүлөт. Үчүнчү этапта ишканалардын интеграциясына жана региондун экономикасынын атаандаштык жөндөмдүүлүгүнө маркетингдик колдоо көрсөтүү үчүн уникалдуу аймагы катары региондун маркетинги ишке ашырылат.



3.3-сүрөт. Кыргыз Республикасынын региондорунун атаандаштык жөндөмдүүлүгүн ишкердиктеги интеграциялык процесстердин базасында жогорулатуу механизми
Булагы: автордук иштелме

Төртүнчү этап болуп атаандаштык жөндөмдүүлүгүнүн өсүшүнүн эсебинен алынган региондук бюджеттин кошумча кирешелерин максаттуу пайдалануу саналат. Бешинчи этап ишканалардын интеграциялык бирикмелеринин региондун экономикасынын атаандаштык жөндөмдүүлүгүнө салымына жараша каржылык жана инфраструктуралык колдоо көрсөтүү менен байланышкан.

Иштелип чыккан Кыргыз Республикасынын региондорунун атаандаштык жөндөмдүүлүгүн ишкердиктеги интеграциялык процесстерди өнүктүрүүнүн базасында жогорулатуунун механизми төмөнкү артыкчылыктарды камсыз кылат:

- кеңейтилген аналитикалык мүмкүнчүлүктөр жана чечимдерди кабыл алууга толук масштабдуу колдоо көрсөтүү;
- интеграцияланган ишканалардын регион үчүн артыкчылыктарын камсыз кылууга рыноктук жана мамлекеттик стимулдардын айкалышы;
- ишкердиктеги интеграциялык процесстерди региондун атаандаштык жөндөмдүүлүгүн башкаруу стратегиясына жакындатуу;
- ишканалардын интеграциясынын потенциалын региондун кызыкчылыктарында толугураак ачып көрсөтүү;
- ишканалардын интеграциясынын атаандаштык жөндөмдүүлүгү позициясынан регион үчүн пайдаларын үзгүлтүксүз чыгаруу жана көбөйтүү.

ТЫЯНАКТАР

Ишти даярдоонун натыйжасында төмөнкүдөй тыянактар чыгарылды:

1. Региондордун атаандаштыгынын борбордук объектиси болуп ишкердик саналаары негизделди: региондун экономикасынын атаандаштык жөндөмдүүлүгү ишкердиктин кызыкчылыктарына жана регион үчүн ишкердик ишмердүүлүктү жүргүзүүнүн жагымдуулугуна таянат.

2. Региондун экономикасынын атаандаштык жөндөмдүүлүгү түшүнүгүнүн региондун экономикасынын атаандаштык жөндөмдүүлүгүнүн региондук экономиканын ачыктыгы шарттарында региондун анын экономикасынын азыркы мезгилде жана стратегиялык перспективада өнүгүү потенциалын ишке ашырууну камсыз кылгандай башка региондор менен атаандаштыкка туруштук берүү жөндөмдүүлүгү катары автордук аныктамасы берилди.

3. Автордук аныктамага таянып региондун экономикасынын атаандаштык жөндөмдүүлүгүнө ресурстук, инвестициялык, технологиялык, сатуучулук жана экологиялык түзүүчүлөрдүн биримдиги катары системалык көз караш сунуш кылынды, ошондой эле региондун экономикасынын атаандаштык жөндөмдүүлүгүн интегралдык баалоонун формуласы сунуш кылынды.

4. Ишкердиктеги интеграциялык процесстерди изилдөөнүн жаңы ракурсу сунушталды – алар алгачкы жолу ишканалардын өздөрүнүн позициясынан эмес, ишканалары интеграцияга кирген региондун позициясынан каралды. Жаңы ракурс ишкердиктеги интеграциялык процесстердин маңызын региондогу ишканалардын иш-аракеттерин – бири-бири менен да, башка региондордогу ишканалардын катышуусунда (региондук аралык интеграция)да, башка өлкөлөрдүн катышуусунда да (эл аралык интеграция) – өз ара ыңгайлуу кызматташтык шарттарында бириктирүү катары тактоо мүмкүндүк берет.

5. Сунашталган жаңы ракурска жана такталган маңызына ылайык ишкердиктеги интеграциялык процесстердин түрлөрүнүн региондун экономикасынын позициясынан өзгөчөлүктөрүн ачып көрсөтүүчү классификациялоонун жаңы критерийлери киргизилди: кластерлер үчүн –

регионалдук ишкердикти өнүктүрүү; технопарктар үчүн – региондун экономикасын инновациялык өнүктүрүү; өзгөчө экономикалык зоналар үчүн – региондун экономикасынын максаттуу тармактарын өнүктүрүү; мамлекеттик-жеке өнөктөштүк үчүн – региондогу жашоонун сапатын жогорулатуу; эркин формадагы ийкемдүү интеграция үчүн – региондун экономикасында импорттун ордун алмаштыруу; биригүүлөр жана сиңирүүлөр үчүн – региондун экономикалык өсүшү.

6. Кыргыз Республикасынын региондорундагы ишкердикте интеграциялык процесстерди алардын атаандаштык жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу кызыкчылыктарында өнүктүрүүнүн потенциалы толугу менен ишке ашпай жаткандыгы негизделди. Кыргыз Республикасынын региондорунда ишканалардын интеграциялык бирикмелерин өнүктүрүүнүн көйгөйлөрү идентификацияланды.

ПРАКТИКАЛЫК СУНУШТАМАЛАР

Кыргыз Республикасынын региондорундагы ишкердиктеги интеграциялык процесстерди алардын атаандаштык жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу кызыкчылыктарында өнүктүрүү боюнча жасалган изилдөөнүн жыйынтыгында автор тарабынан төмөнкү практикалык сунуштамалар сунушталды:

1. Макулдашылган мамлекеттик жана корпоративдик башкарууну бир эле мезгилде ишке ашырууга жана алардын натыйжалуулугун жогорулатууга мүмкүндүк берген концептуалдык модель иштелип чыкты,. Модель синергетикалык эффектти камсыз кылат: ишканалардын интеграциясы алардын кызыкчылыктарына да, региондун кызыкчылыктарына да жетүүгө салым кошот.

2. Региондун экономикасынын атаандаштык жөндөмдүүлүгүн интегралдык баалоонун формуласы сунуш кылынды, аны колдонуу менен Кыргыз Республикасынын региондорунун экономикасынын атаандаштык жөндөмдүүлүгүнө ишкердиктеги интеграциянын тийгизген таасирине интеграциянын түрлөрүнүн жана региондордун атаандаштыгынын түрлөрүнүн алкагында сандык-сапаттык баалоо жүргүзүлдү, ал республиканын региондорунда ишканалардын интеграциясын уюштуруунун жана башкаруунун эки мыйзам ченемдүүлүгүн аныктады: региондордун көпчүлүгүндө ишканалардын интеграциясынын түрлөрү анча диверсификацияланган эмес; бардык региондордо интеграциянын эң көрүнүктүү (жеткиликтүү) түрү болуп эркин формадагы ийкемдүү интеграция саналат, бирок ал бардык учурларда эле региондун экономикасынын өнүгүшүнө эң чоң салым жасай бербейт.

3. Кыргыз Республикасынын региондорунун абсолюттук жана салыштырмалуу артыкчылыктары жана аларды ишкердиктеги интеграциялык процесстерди башкаруунун базасында жогорулатуу мүмкүнчүлүктөрү идентификацияланды. Кыргыз Республикасынын региондорунун атаандаштык артыкчылыктарынын көпчүлүгү салыштырмалуу экендиги аныкталды. Уникалдуу географиялык абалы жана табигый-климаттык шарттары менен шартталган абсолюттук атаандаштык артыкчылыктарга Ысык-Көл (2,84) жана

Жалал-Абад (1,48) облустары гана ээ («жашыл» экономиканы өнүктүрүү аспекти менен).

4. Региондордогу ишкердиктеги интеграциялык процесстерди алардын атаандаштык жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу кызыкчылыктарында өнүктүрүү үчүн ишканалардын интеграциясын уюштуруунун жана башкаруунун өркүндөтүлгөн алгоритми иштелип чыкты, ал Кыргыз Республикасынын региондорунда ишканалардын интеграциялык бирикмелерин өнүктүрүүнүн актуалдуу уюштуруучулук-башкаруучулук көйгөйлөрүн толугу менен чечүүгө мүмкүндүк берет. Алгоритм ошондой эле ишкердиктеги интеграциялык процесстерди ар бир региондун кызыкчылыктарында пайдалануунун потенциалын ачып көрсөтүүгө шарт түзөт

5. Ишкердиктеги интеграциялык процесстерди өнүктүрүүнү инфраструктуралык камсыздоону өркүндөтүү боюнча Кыргыз Республикасынын региондорунда бул өнүгүүнүн инфраструктуралык көйгөйлөрүн толугу менен жоюуга мүмкүндүк берген автордук сунуштамалар иштелип чыкты. Кыргыз Республикасынын региондорунда ишкердиктеги интеграциялык процесстерди өнүктүрүүнү инфраструктуралык камсыздоону өркүндөтүү максатында инфраструктуранын жетиштүүлүгүнүн жана аны региондогу ишканалардын интеграциясы үчүн пайдалануунун натыйжалуулугунун матрицасы иштелип чыкты.

Кыргыз Республикасынын региондорунун атаандаштык жөндөмдүүлүгүн ишкердиктеги интеграциялык процесстерди өнүктүрүүнүн базасында жогорулатуунун региондордун кызыкчылыктары менен анын аймактарындагы интеграцияланган жеке ишканалардын кызыкчылыктарынын балансын камсыздаган башкаруучулук механизм иштелип чыкты. Иштелип чыккан механизм кеңейтилген аналитикалык мүмкүнчүлүктөр жана чечимдерди кабыл алууга толук масштабдуу колдоо көрсөтүүнү, интеграцияланган ишканалардын регион үчүн артыкчылыктарын камсыз кылууга рыноктук жана мамлекеттик стимулдардын айкалышын, ишкердиктеги интеграциялык процесстерди региондун атаандаштык жөндөмдүүлүгүн башкаруу стратегиясына жакындатууну, ишканалардын интеграциясынын потенциалын региондун кызыкчылыктарында толугураак ачып көрсөтүүнү жана ишканалардын интеграциясынын атаандаштык жөндөмдүүлүгү позициясынан регион үчүн пайдаларын үзгүлтүксүз чыгаруу жана көбөйтүүнү камсыз кылат.

СПИСОК ОПУБЛИКОВАННЫХ РАБОТ ПО ТЕМЕ ДИССЕРТАЦИИ:

1. Усонов М.М. Интеграционные процессы как инструмент повышения конкурентоспособности // М.М. Усонов, Х.К. Тагаев, Ш.И. Кадыров // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. - № 9. - Бишкек, 2021 г. - стр. 51-62
2. Усонов М.М. Факторы риска и их влияние на формирование финансовых результатов предпринимательской деятельности // М.М. Усонов, Х.К. Тагаев, Ш.И. Кадыров // Известия вузов Кыргызстана. - № 5. - Бишкек, 2021 г. - стр. 54-57
3. Усонов М.М. Управление рисками деятельности предпринимательских структур // М.М. Усонов, Х.К. Тагаев, Ш.И. Кадыров // Известия вузов Кыргызстана. - № 5. - Бишкек, 2021 г. - стр. 46-48
4. Усонов М.М. Динамика развития конкурентных отношений // М.М. Усонов, Ш.И. Кадыров, А.Ы. Кунназаров // Вестник Кыргызстана. - № 1 (2). - Бишкек, 2022 г. - стр. 49-54
5. Усонов М.М. Теоретические аспекты и динамика развития конкурентных отношений // М.М. Усонов, Ш.И. Кадыров, А.Ы. Кунназаров // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. - Бишкек, 2022 г. - стр. 71-76
6. Усонов М.М. Искусственный интеллект и его место в развитии малого бизнеса // А.Т. Гыязов, Х.К. Тагаев, Ш.И. Кадыров // в сборнике: «Управление культурными различиями и цифровизация: на пути к устойчивому развитию высшего образования и социально-экономических систем». - Новочеркасск, 2021. - стр. 16-27
7. Усонов М.М. The sufficiency of circular practices in agriculture to fight global hunger and ensure food security // Elena V. Karanina, Victoria N. Ostrovskaya, Ekaterina A. Erohina // Научное издание «Sustainable Agriculture – Circular to Reconstructive». Серия «Environmental Footprints and Eco-design of Products and Processes». - V. 2, 2022 г. - Издательство Springer. - pages 191-197
8. Усонов М.М. Формирование качественного человеческого капитала в условиях образовательной среды Кыргызстана // А.Т. Гыязов, А.М. Базиева, Ш.И. Кадыров // в сборнике: «Управление культурными различиями и цифровизация: на пути к устойчивому развитию высшего образования и социально – экономических систем». - Новочеркасск, 2021
9. Усонов М.М. Теоретические подходы к определению и оценке конкурентоспособности экономики региона // М.М. Усонов // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. - №2. - Бишкек, 2022 г. - стр. 128.

Үсөнов Муса Мурзапаровичтин «Кыргыз Республикасынын региондорунда ишкердиктеги интеграциялык процесстерди алардын атаандаштык жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу кызыкчылыктарында өнүктүрүү» деген темада 08.00.05 - экономика жана эл чарбасын башкаруу адистиги боюнча экономика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык ишинин

КЫСКАЧА МАЗМУНУ

Ачкыч сөздөр: ишкердиктеги интеграциялык процесстер, Кыргыз Республикасынын региондору, атаандаштык жөндөмдүүлүк, региондук экономика, ишкердиктин инфраструктурасы, ишкердикти уюштуруу, ишкердикти башкаруу.

Изилдөөнүн объектиси: Кыргыз Республикасынын социалдык-экономикалык системасы мейкиндик аспектинен, өз ара аракеттенишкен региондордун тармагы катары.

Изилдөөнүн предмети: Кыргыз Республикасынын региондорунда ишкердикте интеграциялык процесстердин өнүгүү процессинде келип чыккан уюштуруучуук-башкаруучулук жана экономикалык мамилелер алардын атаандаштык жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу кызыкчылыгында.

Изилдөөнүн максаты: Кыргыз Республикасынын региондорундагы ишкердиктеги интеграциялык процесстерди өнүктүрүүнү алардын атаандаштык жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу кызыкчылыктарында башкаруунун перспективаларын изилдөө жана сунуштамаларды иштеп чыгуу.

Изилдөө ыкмалары: анализ, синтез, индукция, дедукция, эксперттик баалоолор, шкала коюу, регрессиялык анализ, маалыматты тартипке салуунун матрицалык ыкмасы, иштелмелерди визуалдаштыруунун кграфитик ыкмасы.

Изилдөөнүн илимий жаңылыгы Кыргыз Республикасынын региондорунда ишкердиктеги интеграциялык процесстерди региондук экономиканын атаандаштык жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу кызыкчылыгында өнүктүрүүнү илимий-усулдук камсыздоону өркүндөтүүдө турат.

Алынган натыйжалар: региондук экономиканы өнүктүрүүнүн ишкердиктеги интеграциялык процесстер сыяктуу факторлордун пайдалануунун натыйжалуулугун жогорулатуу боюнча негизделген перспективалары жана системалуу колдонмо сунуштамалары Кыргыз Республикасынын региондорунун башкаруу органдары тарабынан алардын атаандаштык жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу үчүн пайдаланылышы мүмкүн.

Колдонуу деңгээли: практикалык иштелмелер жана сунуштамалар башкаруу органдары тарабынан Кыргыз Республикасынын региондорунун атаандаштык жөндөмдүүлүгүн жогорулатууга багытталган мамлекеттик программаларды иштеп чыгууда жана ишке ашырууда колдонулушу мүмкүн.

Колдонуу жааты: диссертациядагы автордук иштелмелердин керектиги жана эмпирикалык маанилүүлүгү анын негизги жоболору менен тыянактарын Кыргызстандын башкаруу органдарынын, ошондой эле ишканалардын ишмердүүлүгүнө кийирүү актылары менен тастыкталган. Диссертациялык иштин жыйынтыктары БатМУнун окуу-усулдук программаларында жана окуу процессинде колдонулган.

РЕЗЮМЕ

диссертации Усонова Мусы Мурзапаровича на тему «Развитие интеграционных процессов в предпринимательстве в регионах Кыргызской Республики в интересах повышения их конкурентоспособности», на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.05 - Экономика и управление народным хозяйством

Ключевые слова: интеграционные процессы в предпринимательстве, регионы Кыргызской Республики, конкурентоспособность, региональная экономика, инфраструктура предпринимательства, организация предпринимательства, управление предпринимательством.

Объект исследования: социально-экономическая система Кыргызской Республики в пространственном аспекте, выступающая как сеть взаимодействующих регионов

Предмет исследования: организационно-управленческие и экономические отношения, возникающие в процессе развития интеграционных процессов в предпринимательстве в регионах Кыргызской Республики в интересах повышения их конкурентоспособности.

Цель исследования: исследование перспектив и разработка рекомендаций по управлению развитием интеграционных процессов в предпринимательстве в регионах Кыргызской Республики в интересах повышения их конкурентоспособности.

Методы исследования: анализ, синтез, индукция, дедукция, экспертные оценки, шкалирование, регрессионный анализ, матричный метод упорядочивания информации, графический метод визуализации разработок.

Научная новизна состоит в совершенствовании научно-методического обеспечения развития интеграционных процессов в предпринимательстве в регионах Кыргызской Республики в интересах повышения их конкурентоспособности через комплексное решение организационно-управленческих и инфраструктурных проблем.

Полученные результаты: обоснованные перспективы и разработанные системные прикладные рекомендации по повышению эффективности использования таких факторов развития региональной экономики, как интеграционные процессы в предпринимательстве, могут быть использованы органами публичного управления в регионах Кыргызской Республики для повышения их конкурентоспособности.

Степень использования: практические подходы и рекомендации могут быть использованы при разработке и реализации государственных программ органами управления, направленных на повышение конкурентоспособности регионов Кыргызской Республики.

Область применения: востребованность и эмпирическая значимость авторских разработок, содержащихся в диссертации, подтверждена актами внедрения его основных положений и выводов как в органах управления, так и в деятельности предприятий Кыргызстана. Результаты диссертационной работы использованы в учебно-методических программах и учебном процессе в БатГУ.

SUMMARY

of the dissertation of Usonov Musa on the topic “Development of integration processes in entrepreneurship in the regions of the Kyrgyz Republic in the interests of increasing their competitiveness”, esented for the degree of candidate of economic sciences in the specialty 5.2.3 – Regional and sectoral economy (Regional economics)

Key words: Integration processes in entrepreneurship, regions of the Kyrgyz Republic, competitiveness, regional economy, entrepreneurship infrastructure, entrepreneurship organization, entrepreneurship management

Research object: the socio-economic system of the Kyrgyz Republic in the spatial aspect, acting as a network of interacting regions

Subject of research: organizational, managerial and economic relations arising in the process of development of integration processes in entrepreneurship in the regions of the Kyrgyz Republic in the interests of increasing their competitiveness.

Purpose of the study: to study the prospects and develop recommendations for managing the development of integration processes in entrepreneurship in the regions of the Kyrgyz Republic in order to increase their competitiveness.

Research methods: analysis, synthesis, induction, deduction, expert assessments, scaling, regression analysis, matrix method of ordering information, as well as a graphical method of visualization of author's developments.

Scientific novelty: consists in improving the scientific and methodological support for the development of integration processes in entrepreneurship in the regions of the Kyrgyz Republic in order to increase their competitiveness through a comprehensive solution of organizational, managerial and infrastructural problems.

The obtained Results: substantiated perspectives and developed systemic applied recommendations for improving the efficiency of using such factors of development of the regional economy as integration processes in entrepreneurship can be used by public authorities in the regions of the Kyrgyz Republic to increase their competitiveness.

Degree of use: developed and substantiated practical approaches and recommendations can be used in the development and implementation of state programs by public authorities aimed at increasing the competitiveness of the regions of the Kyrgyz Republic.

Applications: The relevance and empirical significance of the author's developments contained in the dissertation is confirmed by acts of implementation of its main provisions and conclusions both in public administration bodies and in the activities of enterprises in Kyrgyzstan. The results of the dissertation work will be used in educational and methodological programs and the educational process at the BatSU.

Формат 60x84 1/16
Бумага офсетная. Гарнитура «Times». Объем 1,75 п.л.
Печать офсетная. Тираж 100 экз.
Отпечатано в типографии «Аракет-принт»